

Streszczenie pracy doktorskiej

Autor: mgr Aleksandra Rzyska

Tytuł rozprawy: „Reprezentacje uniwersytetu w dyskursie prasowym”

Promotor: dr hab. Helena Ostrowicka, prof. uczelni

Promotor pomocniczy: dr Dominik Chomik

Przedmiot i cele badań wraz z ich naukowym uzasadnieniem, główny problem badawczy

Przedmiotem badań własnych uczyniłam reprezentacje uniwersytetu, które w latach 2015-2018 dominowały w dyskursie prasowym w Polsce.

Objęte zainteresowaniem badawczym reprezentacje dotyczą „uniwersytetu w dobie przemian” (Kwiek 2016). Kontekst dla przeprowadzonych badań stanowiła bowiem aktualna reforma nauki i szkolnictwa wyższego wprowadzana przez ministra Jarosława Gowina pod nazwą Ustawy 2.0. Reforma tworzyła kontekst dla dyskursu prasowego w wymiarze kulturowym (zewnątrztekstowym) oraz tematycznym (wewnątrztekstowym): w szerszym rozumieniu pewnych okoliczności społeczno-kulturowych, danego miejsca i czasu oraz jako punkt odniesienia dla formułowanych w tekstach wypowiedzi o uniwersytecie. Oba wymiary są komplementarne, a ich wyodrębnienie służyło teoretycznemu uszczegółowieniu przedmiotu badań własnych.

Celem badań była rekonstrukcja dominujących reprezentacji uniwersytetu w dyskursie prasowym, na podstawie analizy materiału pochodzącego z dwóch dzienników: „Gazety Wyborczej” i „Rzeczpospolitej”. W oparciu o teoretyczno-metodologiczne założenia analizy ramowania sformułowałam problem badawczy w postaci pytania o to, jakie ramy używane są w dyskursie prasowym do konstruowania reprezentacji uniwersytetu? Ramy (*frames*) to schematy interpretacji (Goffman 1974) i „wzory reprezentowania” (Zierkiewicz 2013).

Reformowany uniwersytet staje się współcześnie w polskiej sferze publicznej przedmiotem coraz szerszych dyskusji, jednak stan wiedzy na temat tych debat jest nadal ubogi. Rozpoznanie znaczeń nadawanych uniwersytetowi jest istotne ze względu na ważną rolę mediów, którą w tym kontekście można widzieć dwojako. Po pierwsze, jako kształtowanie opinii publicznej, co znajduje swój wyraz m.in. w podejmowanych wyborach edukacyjnych. Po drugie, jako narzędzie legitymizacji współczesnej polityki edukacyjnej i naukowej.

Metodyka badań

Chcąc uchwycić specyfikę badanego dyskursu prasowego, w którym reprezentowana jest rzeczywistość szkolnictwa wyższego i w której uniwersytet ma swoje miejsce, przyjął

teoretyczno-metodologiczną perspektywę analizy ramowania. *Framing analysis* łączy zainteresowanie domeną publiczną i sposobami formułowania przekazów medialnych z procesami przypisywania znaczeń, selekcyjonowania, uwypuklania określonych kwestii i pomijania innych.

Przyjęty model analityczny opierał się na uwzględnieniu podstawowych procesów ramowania: selekcji, amplifikacji i towarzyszącej im artykulacji.

Rekonstrukcji ram dokonałam poprzez identyfikację używanych w przekazach narzędzi ramowania (tj. metafor, porównań, słów kluczowych, przykładów, opowieści) oraz narzędzi argumentacyjnych, powiązanych z czterema funkcjami ramowania: definiowaniem problemów, wskazywaniem ich przyczyn, formułowaniem ocen moralnych i proponowanych rozwiązań (Entman 1993).

Na korpus materiałów empirycznych złożyły się teksty prasowe, pochodzące z dwóch dzienników opinii o zasięgu ogólnokrajowym, o masowym nakładzie: „Rzeczpospolita” i „Gazeta Wyborcza”, które uznawane są od lat (także w latach objętych analizami: 2015-2018) za jedne z najbardziej opiniotwórczych dzienników w Polsce (wg rankingu Instytutu Monitorowania Mediów). Z perspektywy edukacyjnej, istotna jest tzw. widzialność ram zawartych w prasowych materiałach, którą umożliwia najwyższa częstotliwość ukazywania się w/w dzienników, ich szeroki zasięg i wysoki nakład.

Zakres zbieranych materiałów został wyznaczony pomiędzy 1 października 2015 roku a ostatnim dniem września 2018 roku – poprzedzającym wejście w życie nowej ustawy prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. W materiałach ze wskazanego okresu, kluczowym hasłem wyszukiwania było słowo uniwersytet, stosowane w różnych odmianach gramatycznych.

Dobór tekstów do analizy wyznaczony przez opisane kryteria czasowe i tematyczne dzielił się na dwa etapy. Pierwszy etap doboru tekstów pozwolił uzyskać 173 przekazy prasowe. Na podstawie zebranych materiałów, stworzone zostały kody i kategorie, pozwalające uchwycić podstawowe sposoby występowania uniwersytetu w tekstach. W drugim etapie selekcji wyłonione zostały do analizy właściwej wyłącznie teksty, w których uniwersytet był tematyzowany. Ostatecznie główny korpus stanowiło 119 tekstów.

Wielokrotne czytanie i wstępna analiza zakodowanych treści doprowadziły do wniosku, iż korzystna z perspektywy optymalizacji możliwości uchwycenia specyfiki badanego dyskursu będzie procedura analityczna o charakterze indukcyjno-dedukcyjnym. W procedurze indukcyjnej, wyodrębniłam główne wątki tematyczne oraz charakterystyczne sposoby ujmowania danych tematów, co pozwoliło na określenie dominujących ram problemowych (*issue frames*). Następnie, na podstawie tych ram, zrekonstruowałam dwie

ramy rodzajowe (*generic frames*), wybrane spośród gotowych, określonych w literaturze wzorów (Cappella, Jamieson 1997; de Vreese 2005; zob. też: Palczewski 2011).

Wyniki i wnioski z badań

Badany dyskurs prasowy odczytać można jako spór pomiędzy dwiema wspólnotami interpretacyjnymi: grupą twórców i zwolenników zmian oraz grupą przeciwników zmian, którzy formułują odmienne ramy, wzory reprezentowania uniwersytetu.

Podstawowe problemy wskazane przez ministerstwo i eksponowane w mediach dotyczyły jakości polskiego szkolnictwa wyższego i nauki oraz efektywności zarządzania, dla których rozwiązaniem miały być nowe zasady funkcjonowania uczelni na poziomie organizacji, ewaluacji i finansowania. Przedstawione przez decydentów rozwiązania stały się źródłem krytyki ze strony części środowisk akademickich, na podstawie której uwydatnione zostały przede wszystkim problemy zagrożonej autonomii uniwersytetów oraz degradacji mniejszych uczelni.

Przedstawione ramy problemowe, charakterystyczne dla danych grup składają się na bardziej ogólne ramy rodzajowe: ramę wyścigu, której podstawą jest rywalizacja, i ramę konfliktu, którą charakteryzuje podział na dwie strony sporu. Cały analizowany dyskurs mieści się w nadrzędnej meta-ramie ekonomicznej (zysków-strat).

Podstawową ramą dla twórców zmian jest oparta na mechanizmie konkurencji rama wyścigu, którą wyróżnia w badanym dyskursie nastawienie na rozwiązania i osiągnięcie korzyści wynikających z ich wprowadzenia. Rama ta uwidaczniała się najczęściej w przekazach „Rzeczpospolitej”.

Przeciwnicy reformy, których głosy składają się na ramę konfliktu, akcentują straty związane z wdrożeniem reformy. W narracjach przeciwko ministerstwu podstawą krytyki jest kryterium sprawiedliwości, na podstawie którego formułowane są oceny moralne. Za sprawą tych medialnie eksponowanych krytycznych głosów uwidacznia się w przekazach spór. Rama konfliktu jest uwypuklana w „Gazecie Wyborczej”.

Kontekst kulturowy i tematyczny, w jakim nadawane są uniwersytetowi w dyskursie znaczenia, a więc kontekst przemian szkolnictwa wyższego związanych z aktualną reformą, różnicuje status oraz stosunek poszczególnych grup wobec zmian i pozwala rozpoznać uniwersytet w odmiennych interpretacjach: jako obiekt lub podmiot zmian.

Rozprawa przedstawia wyniki badań wcześniej niezrealizowanych, opartych na analizie ramowania i dotyczących sposobów reprezentowania uniwersytetu w przekazach prasowych „Gazety Wyborczej” i „Rzeczpospolitej” w okresie najbardziej aktualnych zmian szkolnictwa wyższego w Polsce.